

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду, донетом на седници од 29. фебруара 2016. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње **Милане Писарић** под називом: „**Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала**“. У том својству, Наставно-научном већу подносимо следећи

РЕФЕРАТ

О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1. Подаци о кандидату

Милана Писарић је рођена 17. априла 1984. године у Новом Саду. Основну школу је завршила у Футогу, а гимназију „Светозар Марковић“ у Новом Саду.

Кандидаткиња је на Правном факултету Универзитета у Новом Саду 2007. године завршила основне академске студије, као и мастер академске студије 2010. године одбраном мастер рада с насловом „Недозвољена доказна средства у кривичном поступку“, под менторством проф. др Татјане Бугарски. Докторске академске студије је уписала на Правном факултету Универзитета у Београду 2010. године.

На Правном факултету у Новом Саду изабрана је у звање сарадника у настави 2008. године, а у звање асистента 2010. године. Изводи вежбе из предмета Кривично процесно право 1 и 2 (на 2. години основних академских студија), Криминалистичка техника и тактика и Криминалистичка методика (на 2. години основних академских студија Смер унутрашњих послова). Сарадник је на Програму студентске праксе који

се реализује са студенте завршних година студија у правосудним органима у Новом Саду и Адвокатској комори Војводине, као и Правне клинике за заштиту животне средине и Правне клинике за борбу против трговине људима.

Говори енглески и немачки језик, а служи се италијанским и француским језиком. Учествовала је на неколико научно-стручних скупова, а аутор је неколико научних чланака, од којих су најзначајнији:

1. М. Писарић, „Електронски записи као докази у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2/2009, стр. 519-535.
2. М. Писарић, „Фотографије или звучни, односно звучни и видео снимци (технички снимци) као доказ у кривичном поступку“, *Актуелна питања материјалног, процесног и извршног кривичног права у националним кривичним законодавствима и међународном кривичном праву*, Косовска Митровица 2010, стр. 283-294.
3. М. Писарић, „Стање и тенденције у супротстављању компјутерском криминалу на Европском нивоу“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2011, стр. 487-505;
4. М. Pisarić, „Digital forensics and computer crime investigation“, *Tematski zbornik radova međunarodnog značaja Međunarodni naučni skup "Dani Arčibalda Rajsa*, Земун 2011, стр. 263-270;
5. М. Pisarić, „Some issues on-line child pornography“, *Tematski zbornik radova međunarodnog značaja: Međunarodni naučni skup "Dani Arčibalda Rajsa“* 2012, стр. 407-420.
6. М. Писарић, „Правно уређење напада на информационе системе на нивоу Европске уније“, *4. Регионално научно-стручно саветовање Злоупотреба информационих технологија и заштита - ЗИТЕХ '12*, Београд 2012, стр. 1-15.
7. М. Писарић, „Кривичноправна заштита малолетних лица од трговине, искоришћавања у проституцији и порнографији у Републици Србији“, у: Стајић, Љ., Лукић, Т., (прир.): *Трговина људима - правно-безбедносни аспекти*, Нови Сад 2012, стр. 211-231.
8. М. Писарић, „Потребни нормативни одговор на проблеме откривања и доказивања дела високотехнолошког криминала“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2013, стр.291-307.

9. М. Писарић, „Мера хитног чувања ускладиштених рачунарских података“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2014, стр. 229-250.
10. М. Писарић, „Међународна правна помоћ у кривичним стварима према конвенцији Савета Европе о високотехнолошком криминалу“, *Регионално научно-стручно саветовање "Злоупотреба информационих технологија и заштита" - ЗИТЕХ 14*, Београд: ИТ Вештак 2014, стр. 195-209.
11. М. Писарић, „Претресање рачунара ради проналаска електронских доказа“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду* бр.1/2015, 215-239.
12. М. Pisarić, „Specialization of Criminal Justice Authorities in Dealing with Cybercrime“, *Varstvoslovje: The Journal of Criminal Justice and Security*, No.2/2015, 230-242.

1.2 Подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидаткиње Милане Писарић носи наслов „Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала“, има 451 страницу А4 формата (фонт *Times Ner Roman* 12, проред 1,5, маргине 30 mm) и у потпуности је у складу са захтевима Универзитета у Београду у погледу форме и садржаја докторске дисертације.

У дисертацији се налази насловна страна на српском и енглеском језику, страна са информацијама о ментору и члановима комисије, страна са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, укључујући резиме на српском и енглеском језику и кључне речи, садржај, текст рада по поглављима, литературу и прилоге.

Садржај дисертације чине увод, осам делова (у оквиру којих су поглаља) и закључак, са укупно 1111 фуснота у тексту, док списак библиографских јединица обухвата литературу и изворе. Истраживачку грађу за докторску дисертацију чине законски текстови, судска пракса, различити монографски научни радови, уџбеници, зборници радова, научни чланци и студије.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације „Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала“ је уочавање и анализа посебности откривања и доказивања кривичних дела која су обухваћена појмом високотехнолошког криминала, као и специфичности гоњења и вођења поступка за учиниоце тих кривичних дела, затим сагледавање проблема са којима се суочавају надлежни органи, као и анализа позитивноправног оквира у Републици Србији и поређење са релевантним прописима на међународном и наднационалном нивоу и одредбама одговарајућих прописа у појединима државама, а све у циљу давања предлога *de lege ferenda*.

Кандидаткиња је у дисертацији указала на одређене аспекте високотехнолошког криминала који га чине у значајној мери комплексном темом за проучавање од стране правничке струке, а чије неразумевање, односно неузимање у обзир представља озбиљну препреку институционалном одговору од стране надлежних органа.

Полазећи од тога да се природа електронских записа који би се могли употребити као доказ у кривичном поступку и потребан форензички рад у прикупљању и обради тих података веома разликују у односу на уобичајене трагове и доказе, а с обзиром на брзину којом се радња може предузети а трагови у електронском облику изменити, сакрити или уништити, посебна пажња је посвећена правилима криминалистичке тактике и технике прилагођеним специфичностима података у рачунарима, рачунарским системима и рачунарским мрежама (тзв. дигитална форензика).

С обзиром на то да се ради о релативно новој појави за органе гоњења и суђења, у погледу које су неопходна специјализована знања ради разумевања проблема откривања, односно обезбеђења доказа за потребе кривичног поступка, кандидаткиња је кроз анализу прописа и примера добре праксе уочила који облици специјализације надлежних органа су најделотворнији у супротстављању високотехнолошком криминалу.

Поједине облике високотехнолошког криминала карактерише просторна удаљеност између учиниоца и оштећеног која може бити прилично екстремна, чиме се под местом извршења кривичног дела може сматрати неколико локација, укључујући и неколико држава, па може доћи до ситуације да више држава конкурише са својом надлежношћу

из ког разлога је канидаткиња преиспитала постојеће принципе одређивања надлежности и предложила нове прилагођене посебностима кибер простора.

Вероватноћа откривања учинилаца је далеко мања него код традиционалних кривичних дела услед могућности сакривања идентитета у рачунарским мрежама, при чему су средства извршења у домену високе технологије, које се непрестано мења и учиниоци имају широк избор инструментаријума за извршење дела и прикривање трагова. Из тог разлога у дисертацији су размотрена овлашћења која је потребно дати надлежним органима како би се створили одговарајући механизми за улажење у траг учиниоцима кривичних дела и обезбеђење довољно доказа за потребе покретања и вођења кривичног поступка.

Како је једна од јединствених карактеристика високотехнолошког криминала да се радња извршења предузима у виртуелном свету у ком не постоје границе територијалне надлежности одређених држава, јер извршиоци имају могућност да усмере напад на рачунаре или мреже било где у свету и да напад спроведу посредством рачунара или мреже који се налазе у потпуности на различитим локацијама, па чак и у односу на државу у којој се налази рачунар извршиоца или рачунар који је објект напада, један од предмета дисертације је било сагледавање постојећих механизма међународне правне помоћи и сарадње у кривичним стварима као и да разматрање потребе предвиђања нових механизма прилагођених специфичностима високотехнолошког криминала.

На основу изложеног предмета, циљ дисертације се огледа у давању одговора на питање како одредбама кривичног процесног права реаговати на следеће изазове:

- превазилажење ограничења у ситуацији када више држава конкурише са својом надлежношћу над кривичним гоњењем;
- давање одговарајућих овлашћења надлежним органима ради утврђивања идентитета и проналажења учиниоца, те откривања и обезбеђивања трагова који имају значај електронског доказа;
- могућност реаговања надлежних органа у реалном времену и потреба координирања радњи истражних органа;
- овлашћење приступа и претраге рачунара и рачунарског система и одузимање података (укључујући и претрагу рачунарских мрежа ван територије државе);

- прикривене доказне радње у вези са рачунарима;
- обавезе држалаца рачунара, односно рачунарског система;
- обавезе пружалаца услуга електронских комуникација и других држалаца рачунарских података.

Сви наведени циљеви су у дисертацији у потпуности остварени.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Полазна тачка у стварању хипотетичког оквира истраживања је било одређивање *опште претпоставке* из које би биле изведене и све *посебне и појединачне претпоставке*.

Општа претпоставка је гласила: Одредбе кривичног процесног права које се односе на откривање и доказивање кривичних дела потребно је прилагодити одређеним специфичностима дела која спадају у високотехнолошки криминал.

У оквиру опште претпоставке, *прва посебна хипотеза* односи се на то да је потребно створити посебне принципе за одређивање надлежности (важења кривичног процесног права).

У раду је детаљно доказана ова прва посебна хипотеза и у самом закључку је то посебно апострофирано изношењем низа образложених предлога у *de lege ferenda* смислу.

Друга посебна хипотеза се односила на то да је потребно предвидети одговарајућа овлашћења надлежних органа ради откривања и обезбеђења електронских доказа.

И ова посебна хипотеза је доказана у раду, те то такође илустровано и кроз неколико образложених предлога у *de lege ferenda* смислу

У том смислу је изнета и *трећа посебна хипотеза* да је приликом нормирања овлашћења потребних за откривање и доказивање дела високотехнолошког криминала потребно водити рачуна о заштити права лица према којима су мере и радње предузете.

Кандидаткиња је доказала постојање ове треће посебне хипотезе, то објаснила низом примера, те посебно образложила неопходност постојања складног баланса између механизма који омогућавају ефикасније откривање и доказивање кривичних дела високотехнолошког криминалитета и потребе заштите људских права, а пре свега права на приватност.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација има неколико основних целина подељених у осам поглавља, односно глава, те структурисаних на одговарајући начин, прилагођен логичном развоју теме истраживања.

У *првом делу* су најпре у оквиру првог поглавља сагледани савремено информационо окружење и могућности злоупотреба информационих технологија, па је одређен појам високотехнолошког криминала и указано је на његове карактеристике и обим. Посебно поглавље је посвећено правном оквиру за супротстављање високотехнолошком криминалу.

Други део рада посвећен је основним изазовима у супротстављању високотехнолошком криминалу са којима се суочавају надлежни државни органи и претпоставкама за ефикасност поступка за дела високотехнолошког криминала, и то питањима у вези са надлежношћу за гоњење и суђење за дела високотехнолошког криминала, као и специјализацији надлежних државних органа.

Трећи део носи назив доказивање дела високотехнолошког криминала, у оквиру ког су одређени појам и карактеристике електронских доказа, а потом је пажња посвећена посебним радњама за обезбеђење електронских доказа, полазећи од Конвенције о високотехнолошком криминалу.

У *четвртном делу* аутор анализира нормативни оквир за доказивање високотехнолошког криминала у Републици Србији, уз оцену усаглашености са одредбама Конвенције о високотехнолошком криминалу.

Пети део представља упоредноправни приказ решења из националних законодавстава који се односе на доказивање дела високотехнолошког криминала.

Шести део посвећен је међународној сарадњи надлежних државних органа у супротстављању високотехнолошком криминалу. У овом делу су најпре анализирани општи оквири за пружање међународне правне помоћи у кривичним стварима и недостаци постојећих механизма, а потом је разматрана потреба примене специфичних правних механизма ради убрзавања прекограничне сарадње надлежних органа у откривању и доказивању.

У *седмом делу* рада приказан је пут од електронских записа, као трагова, до електронских доказа. Приказани су стандарди дигиталне форензике и примери добре праксе поступања са рачунарским подацима кроз одговарајући модел дигиталне истраге.

У оквиру *осмог дела* супротстављање високотехнолошком криминалу је доведено у везу са основним људским правима и слободама, а нарочита пажња посвећена је заштити права на приватност и заштити података о личности у вези са кривичним поступком.

Завршни део дисертације је посвећен изношењу закључака (у смислу преиспитивања постављене опште претпоставке из које су биле изведене посебне и појединачне претпоставке) и формулисању предлога *de lege ferenda* (као резултата анализе позитивноправног оквира у Републици Србији и поређења са релевантним прописима на међународном и наднационалном нивоу, као и са одредбама одговарајућих прописа у појединим државама).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Милане Писарић оригиналан је и користан допринос науци кривичног процесног права, будући да представља значајно истраживање посебности доказивања једног облика савременог криминала.

Кандидаткиња је у дисертацији указала на свеобухватан начин на одређене аспекте високотехнолошког криминала, што је од изузетног значаја за што потпуније разумевање и превазилажење тешкоћа у откривању и доказивању кривичних дела обухваћених овим обликом криминала. Проучавање тих аспеката и настојање да се схвати њихова суштина и међусобна веза у оквиру истраживања на изради дисертације

у битном је употпунило постојећу научну и стручну литературу која се недовољно бавила предметном проблематиком.

Резултати истраживања изложени у докторској дисертацији, поред научног и стручног значаја, могу бити од користи и домаћем законодавцу, будући да је кандидаткиња настојала да учини и конкретне предлоге за новелирање појединих законских решења.

Све претходно наведено што се тиче предмета и циља докторске дисертације јасно указује на велику актуелност теме, односно предмета докторске дисертације, која је од великог, како научног, тако и практичног значаја.

Остварењем циља докторске дисертације и формулисањем одговарајућих предлоге у *de lege ferenda* смислу, остварен је значајан доктринарни резултат, те дат и врло солидан, како научни, тако и практични допринос.

На основу свега претходно изложеног, Комисија је мишљења да докторска дисертација Милане Писарић под насловом „Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала“ представља квалитетно, занимљиво и одговорно спроведено истраживање које може бити и од великог практичног значаја за побољшање нашег кривичног процесног законодавства.

6. Закључак

На основу прегледа и оцене докторске дисертације под насловом „**Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала**“ Милане Писарић, Комисија налази да је дисертација урађена у складу са одобреном пријавом, да је одликује добар методолошки приступ и добро промишљен концепт рада, уз складно коришћење релевантне научне литературе.

Дисертација која је предмет овог реферата је у свим својим деловима и саопштеним резултатима оригинално научно дело, плод самосталног истраживачког поступка и промишљања. На основу тога и свега у претходном тексту већ наведеног, Комисија има задовољство да

п р е д л о ж и

Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, као и да одреди комисију пред којом ће Милана Писарић бранити докторску дисертацију „**Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала**“, у чијем би саставу били потписници овог реферата.

У Београду, 4. априла 2016. године.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

др Милан Шкулић

редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

др Бранислав Симоновић

редовни професор Правног факултета
Универзитета у Крагујевцу

др Татјана Бугарски

ванредни професор Правног факултета
Универзитета у Новом Саду

др Вања Бајовић

доцент Правног факултета Универзитета у
Београду
